

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความฉลาดในอุบาย ถือว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของนักเผยแผ่คำสอนในพระพุทธศาสนา มีคำที่กล่าวถึงความฉลาดในอุบายนี้ว่า “อุบายโกศล” ดังที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ตอนหนึ่งว่า “ปัญญาแม้ทั้งหมดที่เป็นอุบายสำหรับแก้ไขเมื่อมีกิจเกิดขึ้น ชื่อว่า อุบายโกศล”^๑ อุบายโกศลนั้น เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี ประกอบมาจากคำสองคำคือ “อุบายะ” กับ “โกศลละ” คำทั้งสองนี้ มีความหมายอยู่หลายประการด้วยกัน ทั้งความหมายตามรูปศัพท์ ความหมายตามหลักของภาษา และความหมายตามความเข้าใจของนักวิชาการ อุบายโกศล เป็นชื่อเรียกของปัญญาอย่างหนึ่งการที่นักเผยแผ่ศาสนาจะมีอุบายโกศลในการประกาศคำสอนได้ จำเป็นต้องมีเหตุปัจจัยอันส่งผลต่อการใช้อุบายโกศลด้วย นอกจากนี้แล้ว การใช้อุบายโกศล ยังมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของผู้ใช้ ทั้งในระดับที่เป็นโลกียะและโลกุตตระ

ในสมัยพุทธกาล หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ พระองค์ทรงพิจารณาเห็นถึงความแตกต่างของบุคคลและกลุ่มบุคคลที่พระองค์จะทรงสอนให้รู้ตามได้ โดยทรงเปรียบด้วยดอกบัว ๓ เหล่า^๒ เมื่อทรงพิจารณาเห็นความแตกต่างเช่นนั้นแล้ว พระองค์จึงทรงมีความจำเป็นที่จะต้องใช่วิธีการที่หลากหลายในการประกาศคำสอน โดยทรงคำนึงถึงความสัมพันธ์กับความสามารถและอุปนิสัยของบุคคล แม้ทรงแสดงธรรมในเรื่องเดียวกัน แต่ต่างบุคคล ก็อาจใช้วิธีการที่ต่างกันไป เช่น ทรงโปรดปัญจวัคคีย์ด้วยอริยสัจ ๔^๓ โปรดยสกุลบุตรด้วยอนุปพุทธานุภาพิกขา แล้วจึงสอนด้วยอริยสัจ สอนฆราวาสด้วยบุญกิริยาวัตถุ ๓^๔ สอนบรรพชิตด้วยสิกขา ๓^๕ เป็นต้น การใช้วิธีการเช่นนี้เรียกว่าเป็นอุบายโกศล คือความเป็นผู้ฉลาดในอุบายของพระพุทธเจ้า^๖

^๑ อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๗๗๑/๔๔๓.

^๒ วิ.ม. (บาลี) ๔/๙/๙, วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๒-๑๔, ดูรายละเอียดในพระราชวรณีย์ (ประยูรย์ ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

^๓ วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓/๑๓, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๑๔.

^๔ วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๖/๒๑, วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖/๒๑.

^๕ อง.อรรถก, (บาลี) ๒๓/๓๖/๑๙๘-๑๙๙, อง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๒๖/๒๐๖/๒๐๒-๒๐๔.

^๖ อง.ติ.ก. (บาลี) ๒๐/๘๙/๒๒๘-๒๒๙, อง.ติ.ก. (ไทย) ๒๐/๒๕๑/๒๖๖.

^๗ ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **พระมงคลวิเสสเถระ**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๐-๕๑.

รูปแบบหรือวิธีการของการใช้อุปายโกศลตามที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก และอรรถกถา สามารถแบ่งได้เป็น ๖ วิธีที่สำคัญด้วยกัน (๑) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย (๒) การให้ความหมายของคำใหม่ในเชิงจริยธรรม (๓) การใช้อุปกรณ์หรือสื่อในการสอน (๔) การร้อ จังหวะ หรือการเลือกปฏิบัติรายบุคคล (๕) การทำเป็นตัวอย่าง (๖) การยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ^๔

อนึ่ง อุปายโกศล ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่เกื้อหนุนให้การเผยแผ่คำสอนใน พระพุทธศาสนาประสบผลสำเร็จและเป็นที่ยอมรับของผู้คนในสมัยพุทธกาลอย่างแพร่หลาย พระพุทธองค์ทรงใช้อุปายโกศลเพื่อการแก้ไขปัญหาทั้งในระดับโลกิยะและโลกุตตระ ทั้งในส่วนของ ชาวบ้านและนักบวชได้อย่างเหมาะสม และเกิดผลเป็นรูปธรรม อันนำมาซึ่งประโยชน์เกื้อกูลและ ความสุขแก่มวลมนุษย์ทั้งหลายอย่างแท้จริง

ในสังคมไทยที่มีความเปลี่ยนแปลงนั้น อุปายโกศล ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ต่อกระบวนการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง พระสงฆ์ผู้นำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธ องค์ออกไปเผยแผ่ จำเป็นต้องมีอุปายโกศล คือมีความฉลาดในอุบาย รู้จักวิธีการคิดที่ถูกต้อง มีเทคนิค หรือวิธีการสอนที่เหมาะสม^๕ จึงจะสามารถประยุกต์เอาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปช่วย แก้ไขปัญหาให้กับสังคมและผู้อื่นได้อย่างแท้จริง

ในบรรดาพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พุทธธรรมนั้น พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) ถือได้ว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พุทธธรรม ตลอดจนจนถึงการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับสังคม ทั้งยังเป็นแบบอย่างในการที่ พระสงฆ์รูปอื่นจะศึกษาและนำไปปรับใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรมอีกด้วย วิธีการสอนของท่าน บางอย่างสอดคล้องกับรูปแบบและวิธีการใช้อุปายโกศลในสมัยพุทธกาล

ดังนั้น ในงานวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงที่มาและความจำเป็นในการ ใช้อุปายโกศลในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้เห็นถึงบ่อเกิดหรือที่มา รวมถึงแนวความคิดรูปแบบ และวิธีการในการใช้อุปายโกศลตามที่ปรากฏในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท จากนั้นจะได้ศึกษา ถึงพัฒนาการแห่งอุปายโกศลของพระสงฆ์ไทย ตลอดจนถึงรูปแบบวิธีการและจุดมุ่งหมาย โดยเลือก ศึกษาเฉพาะกรณีของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) เท่านั้น เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเผยแผ่ พุทธธรรมและการช่วยเหลือสังคมต่อไป

^๔ สรุปความจาก พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) , **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๕๒ – ๖๔.

^๕ ธรรมเกียรติ กั่นอริ, **โลกของสื่อ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที.พี.พรินท์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๔๖.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาหลักอุบายโกศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษาการใช้อุบายโกศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้อุบายโกศลของพระสงฆ์ไทย

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๓.๑ ด้านเอกสาร ผู้ศึกษาจะเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักของอุบายโกศลในพระพุทธศาสนาเถรวาท จากพระไตรปิฎก ๒ ภาษา คือ ภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ และภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดจนงานเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักอุบายโกศลของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) จากหนังสือและงานวิจัยต่างๆ ที่กล่าวถึงหลักการใช้อุบายโกศลของทั้งสองท่านท่านนั้น แล้วนำเสนอในรูปแบบของการเรียบเรียงเอกสารตามนัยและกรอบของการวิจัยต่อไป

๓.๒ ด้านเนื้อหา ในงานวิจัยเล่มนี้ จะมีเนื้อหาที่กล่าวถึงเรื่องของหลักอุบายโกศลในพระพุทธศาสนาเถรวาทว่ามีความหมายและที่มาอย่างไร มีลักษณะการใช้และคุณสมบัติของผู้ใช้อะไรบ้าง ความจำเป็นของการใช้อุบายโกศล คืออะไร องค์ประกอบและรูปแบบตลอดจนถึงจุดมุ่งหมาย เป็นเช่นไร นอกจากนั้นจะกล่าวถึงการประยุกต์ใช้อุบายโกศลของพระสงฆ์ไทย คือพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) ว่ามีพัฒนาการความเป็นมาอย่างไร มีรูปแบบและจุดมุ่งหมายตลอดจนถึงความแตกต่างกันในเรื่องใดบ้าง

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๔.๑ หลักอุบายโกศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีความเป็นมาอย่างไร
- ๔.๒ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวถึงวิธีการใช้อุบายโกศลอย่างไรบ้าง
- ๔.๓ พระสงฆ์ไทยในปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้อุบายโกศลเพื่อการแก้ไขและพัฒนาปัญหาในด้านใดบ้าง

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

- ๑.๕.๑ การประยุกต์ หมายถึง การปรับใช้รูปแบบวิธีการสอนที่เหมาะสมและถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับอัธยาศัยของผู้ฟังธรรมเพื่อการเผยแผ่พุทธธรรม

๑.๕.๒ อุปายโกศล หมายถึง ความฉลาดในการใช้อุปายวิธีที่ดีในการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม

๑.๕.๓ แนวทางการใช้ หมายถึง วิธีการอันเป็นอุปายสำหรับประกอบการสอนธรรม หรือ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ด้วยการเปรียบเทียบกับข้ออุปมาอุปมัย การให้ความหมายของคำใหม่ในเชิงจริยธรรม การใช้คำคมและคำกลอน การใช้อุปกรณ์หรือสื่อในการสอน การรอจังหวะ หรือการเลือกปฏิบัติรายบุคคล การทำเป็นตัวอย่าง การยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ

๑.๕.๔ พระสงฆ์ไทย หมายถึง พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และ พระราชาธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) ผู้ที่ใช้อุปายโกศลในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสาร

๑.๖.๑.๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวถึงความเป็นผู้ฉลาดในอุปาย ที่จะแก้ไขปัญหา ให้สำเร็จประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ไว้ในหนังสือเรื่อง พระมงคลวิเสสเถกาท ความตอนหนึ่งว่า อุปายโกศลนั้น คือความเป็นผู้ฉลาดในอุปายสำหรับประกอบกิจนั้นๆ มีวิภาค เป็น ๒ ประการ อาศัยโกศล ความเป็นผู้ฉลาดรอบรู้เหตุเป็นเครื่องเจริญ ๑ อุปายโกศล ความเป็น ผู้ฉลาดรอบรู้เหตุเป็นเครื่องเสื่อม ๑. คุณข้อนี้มีในท่านผู้ใดแล้ว ท่านผู้นั้นย่อมเข้าใจในที่จะประกอบกิจไม่ให้อากูล ยังประโยชน์ตนประโยชน์ท่านให้สำเร็จบริบูรณ์โดยสามารถ แม้เมื่อมีภัยที่น่าหวาดหวั่นตั้งอยู่รอบด้าน ก็สามารถที่จะดำรงการณ ฝ่าอันตราย และผู้อื่นให้รอดโดยสวัสดิ และหากบุคคลผู้มีอำนาจในบ้านเมือง ประกอบด้วยอุปายโกศล ก็จะสามารถดำเนินงานให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองได้โดยได้ยกเรื่องในมหาปริณีพพานสูตร ในทีฆนิกายมหารวรรค เมื่อครั้งที่โทณพราหมณ์เป็นผู้ฉลาดในอุปายหยั่งเห็นการณข้างหน้าทำการแบ่งพระสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแก่คณะทูตที่เดินทางมาจาก ๗ พระนคร ทำให้สามารถป้องกันการทำสงครามอันจะก่อให้เกิดความพินาศแก่เจ้ามัลลกะษัตริย์ทั้งหลายได้ เป็นต้น^{๑๐}

๑.๖.๑.๒ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้กล่าวถึงปัญญาที่จะนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เหมาะสมแก่ตนเองและสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ไว้ในหนังสือธรรมมามาภิธาน : พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา ความตอนหนึ่งว่า อุปายโกศล คือ

^{๑๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), พระมงคลวิเสสเถกาท, หน้า ๕๐-๕๑.

วิธีนำตนเข้าไปสู่ความเจริญ รอดพ้นจากทางเสื่อมเสีย บุคคลผู้ประกอบด้วยอุบายโกศล รักษาตัวอยู่ ย่อมจะเดินเนินชีวิตไม่ผิดพลาด แม้เป็นผู้ปกครอง เช่นมารดาบิดาก็จำต้องมีให้กว้างขวางออกไป จึงจะสามารถให้คำแนะนำที่ถูกต้องแก่บุตรธิดาเป็นต้นได้ โดยเฉพาะอุบายโกศลจำเป็นต้องมี เพราะ ปัญหาที่จะนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตจริง ๆ นั้นต้องเป็นปัญญาประยุกต์ คือ ที่เหมาะแก่ตนและ สิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ไม่ใช่ว่าทุกคนจะสามารถทำอะไรไปได้ตามที่อยากจะทำได้ ก็เท่าที่ตนสามารถ ทำได้ ตามที่ เหตุต่างๆ อำนวย แต่คนที่มีความฉลาดมากย่อมสามารถปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์หรือ ปรับปรุงเหตุการณ์ให้เข้ากับตนได้ดีกว่าคนที่มีความฉลาดน้อย^{๑๑}

๑.๖.๑.๓ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ได้กล่าวถึงปัญญาอัน เป็นอุบายสำหรับละอกุศลธรรมและเจริญกุศลธรรมไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ความตอนหนึ่งว่า ความ ฉลาดอันเป็นไปทันที คือเกิดขึ้นฉับพลันในอุบาย คือเหตุแห่งความสำเร็จของธรรมทั้งหลายนั้นๆ ทุกสถาน ชื่อว่า อุบายโกศล ดังพระบาลีที่ว่า ปัญญาอันเป็นอุบายในการละอกุศลธรรมและเจริญกุศล ธรรมนั้นทุกอย่าง ชื่อว่า อุบายโกศล ดังนี้^{๑๒}

๑.๖.๑.๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงการให้ความหมาย ของคำใหม่ในเชิงจริยธรรมซึ่งเป็นหนึ่งในรูปแบบการใช้อุบายโกศลของพระพุทธองค์ไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีในการสอน” ความตอนหนึ่งว่า การให้ความหมายของคำใหม่ในเชิงจริยธรรมนั้น พระพุทธ องค์จะใช้วิธีการตรัสด้วยการเล่นภาษา คือการใช้ความหมายใหม่ในศัพท์เดิม เช่นบางครั้งมีคนมาทูล ถามพระองค์เป็นคำร้อยกรอง พระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที ทำนองกลอนสด บางทีเขา ทูลถามหรือกล่าวข้อความโดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางไม่ดีงาม พระองค์ก็ตรัสตอบไปด้วยคำพูด เดียวกันนั่นเอง แต่เป็นคำพูดในความหมายที่ต่างออกไปเป็นฝ่ายดีงาม^{๑๓}

๑.๖.๑.๕ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ได้กล่าวถึงความฉลาดในการพูด การทำ ด้วยความสุจริต ที่เหมาะแก่กาลเทศะ ไว้ในหนังสือเรื่องกุศโลบาย ความตอนหนึ่งว่า กลอุบายเป็นของ ร้าย แต่กุศโลบายเป็นของดี คำว่า “กลอุบาย” แปลว่า ล่อลวง ชนเชิง เป็นของร้าย แต่คำว่า “กุศโลบาย” แปลว่า เชิงฉลาด เป็นของดี คำว่า อุบายในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงวิธีหลอกลวง แต่หมายถึง ความฉลาดในการพูด การทำด้วยความสุจริต ซึ่งถ้าให้เหมาะแก่กาลเทศะแล้ว อาจเป็นผลสำเร็จยิ่ง

^{๑๑} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **ธรรมมาภิธาน : พจนานุกรม คำสอนพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๖-๑๘๘.

^{๑๒} สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด พิมพ์ครั้งที่ ๙, ๒๕๕๓), หน้า ๗๓๖.

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๕๒ - ๖๔.

กว่าอำนาจ และดีกว่าอำนาจ เพราะอำนาจเป็นบ่อเกิดแห่งความเบื่อหน่าย เกลียดชัง แต่ อุบาย เป็นเครื่องทำให้คนพอใจ อีกประการหนึ่งอำนาจนั้นไม่ใช่สิ่งที่จะหาได้ง่ายๆ แต่อุบายอาจหยิบขึ้นมาใช้ได้ทันที อำนาจจะใช้ได้เฉพาะผู้ที่มีอำนาจในทางใดทางหนึ่งอยู่แล้ว แต่อุบายนั้นแม้คนเชื้อใจไร้ทรัพย์ปราศจากฐานันดรก็อาจใช้ได้^{๑๔}

๑.๖.๑.๖ วคิน อินทสระ ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่เหมาะสมและก่อให้เกิดประโยชน์กับผู้ฟัง ไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีในการสอน” ความตอนหนึ่งว่า พุทธวิธีในการสอนหมายถึง วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัทด้วยพุทธวิธีหลายอย่าง เพื่อให้เหมาะสมแก่ผู้ฟังเพื่อประโยชน์มากที่สุด เมื่อจบการสอน โดยวิธีมีจุดหมายในการสอน ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อให้ผู้ฟังรู้จักจริงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (๒) เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริง ได้ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง (๓) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณอัจฉริยสามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน^{๑๕}

๑.๖.๑.๗ รังสี สุทนต์ ได้กล่าวถึงวิธีการใช้สื่อของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล ไว้ในหนังสือ “พุทธกิจ : กิจที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำ” ความตอนหนึ่งว่า ในการแสดงธรรมเทศนานั้น พระพุทธองค์ทรงใช้อุปกรณ์การสอนที่รู้จักกันในปัจจุบันว่าสื่อ ซึ่งมีทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมขึ้นอยู่กับเหตุการณ์และสถานที่เหมาะสม พระองค์ทรงมีพระขันติคุณบำเพ็ญพุทธกิจ ทรงหยั่งรู้ อหยาศัยกิเลสที่สัตว์ยังละไม่ได้ กุศลและอกุศลที่สัตว์ทำไว้ในชาติก่อน และความที่สัตว์น้อมใจไปในกุศลหรืออกุศล ทรงจำแนกประโยชน์ปัจจุบันประโยชน์ภายหน้าและประโยชน์อย่างยิ่ง สั่งสอนเวไนยสัตว์ตามสมควร^{๑๖}

๑.๖.๑.๘ ธรรมปราโมทย์ ได้กล่าวถึงความประพาสเสียหายของพระภิกษุซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งการประยุตต์ใช้อุบายโกศลของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ไว้ในหนังสือ “ตามรอยพุทธทาส ภาคชีวิต” ความตอนหนึ่งว่า พรรษาที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๗๐) ท่านเดินทางมาศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมบาลี พักอยู่ที่วัดปทุมคงคา กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นวัดที่อาของท่านชื่อเสี้ยง ได้เคยอยู่มาก่อน แต่ท่านไปอยู่ได้เพียงแค่ ๒ เดือน เพราะเห็นว่าการปฏิบัติและจารวัตรของ

^{๑๔} พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, **กุศโลบาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐ – ๑๖.

^{๑๕} วคิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน** (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕.

^{๑๖} รังสี สุทนต์, **พุทธกิจ : กิจที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำ**, (กรุงเทพมหานคร : โรเนียวพริ้นเตอร์, ๒๕๕๕), หน้า ๕๖.

พระภิกษุไม่ตรงกับพระวินัย ทำให้รู้สึกผิดหวัง จึงกลับมาที่ตำบลพุมเรียงเพื่อที่จะลาสิกขา แต่เหลือเวลาอีก ๑ สัปดาห์จะเข้าพรรษาจึงไม่เหมาะสมที่จะลาสิกขา ทำให้ท่านจำพรรษาที่วัดใหม่ (พุมเรียง) และเรียนนักธรรมชั้นโทด้วยตนเองทำให้สามารถสอบนักธรรมชั้นโทได้ในปีนั้น^{๑๗}

๑.๖.๑.๙ พิชาร์ตัน สมศิริ ได้กล่าวถึงความจำเป็นในการประยุกต์ใช้อุปายโกศลเพื่อการแสดงธรรมของพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) ไว้ในหนังสือ “สงเคราะห์ : พัฒนา พระพิศาลธรรมพาที (พระพยอม กัลยาโณ)” สรุปความได้ว่า ท่านเคยพูดถึงประสบการณ์ในการแสดงธรรมครั้งแรกๆ ตอนที่ยังไม่มีชื่อเสียงว่า ท่านเคยไปขอเทศน์ตามโรงเรียน แต่ทางโรงเรียนไม่ให้ท่านเทศน์ ท่านจึงต้องนำภาพไปซุกให้เด็กดูที่ข้างโรงเรียนพอเด็กมัลลอมเยาะๆ และมีครูบางคนมาเห็นเข้า จึงนิมนต์ท่านเข้าไปเทศน์ในโรงเรียน ตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา ท่านก็เริ่มไปเทศน์ในโรงเรียนเรื่อยๆ ตระเวนเทศน์โดยออกค่ารถเอง^{๑๘}

๑.๖.๑.๑๐ พระพยอม กัลยาโณ ได้กล่าวถึงการสร้างอนุสาวรีย์อุ้งกล้วยแขกเพื่อใช้เป็นสื่อในการสอนธรรมของตนเอง ไว้ในหนังสือ “อุ้งกล้วยแขกพระพยอม” ความตอนหนึ่งว่าการสร้างอนุสาวรีย์อุ้งกล้วยแขก เพื่อเตือนใจให้กับสังคมว่า บ้านนี้เมืองนี้ โฉนดราคา ๑๐ ล้านบาทวันหนึ่งก็กลายเป็นเพียงอุ้งกล้วยแขกได้ อาตมาจะไม่เสียเงินไปกับที่ดินแปลงนี้อีกแล้ว สิ่งที่ทำมาจะทำต่อไปก็คือ การสร้างอนุสาวรีย์อุ้งกล้วยแขกที่มีรูปโฉมของที่ดินแปลงปัญหาด้วย เพื่อที่จะบอกกับสังคมว่าโฉนดที่ดินที่วันหนึ่งมีค่ามากถึง ๑๐ ล้านบาท มาวันหนึ่งกลายเป็นกระดาษที่ไม่มีค่า หากเก็บใส่ลิ้นชักไว้เฉยๆ แต่หากนำมาพับเป็นอุ้งกล้วยแขก ก็จะมีประโยชน์ขึ้นมาบ้าง นอกจากจะนำมาเป็นอุ้งใส่กล้วยแขกแล้ว อาตมา จะสร้างอนุสาวรีย์อุ้งกล้วยแขกไว้หน้าวัดติดๆกับที่ดินแปลงปัญหา เพื่อเตือนใจให้กับทุกคนได้รับรู้ถึงความผิดพลาดที่เกิดขึ้น อาตมาจะสร้างอนุสาวรีย์อุ้งกล้วยแขก โดยจะมีรูปอาตมายืนก้มมืออยู่ข้างๆ อุ้งกล้วยแขก เพื่อเป็นการสื่อความหมายเรียกร้องว่า ขอให้ศีลธรรมกลับมา ขอให้ความซื่อสัตย์กลับมาก่อนที่โลกจะวินาศ นี่คือนสิ่งที่ตั้งใจจะทำ^{๑๙}

๑.๖.๑.๑๑ พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงการใช้คำกลอนในการสอนธรรมไว้ในหนังสือ “หัวข้อในคำกลอนและบทประพันธ์ของสิริวิลาส” ความตอนหนึ่งว่า

^{๑๗} ธรรมปราโมทย์, ตามรอยพุทธทาส ภาคชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๓.

^{๑๘} พิชาร์ตัน สมศิริ, เผยแผ่ : สงเคราะห์ : พัฒนา พระพิศาลธรรมพาที (พระพยอม กัลยาโณ), (กรุงเทพมหานคร : สวนแก้ว ๒๕๔๖), หน้า ๖๒.

^{๑๙} พระพยอม กัลยาโณ, อุ้งกล้วยแขกพระพยอม, (จังหวัดนนทบุรี : มูลนิธิวัดสวนแก้ว, ๒๕๕๐), หน้า ๗๑-๗๓.

คำประพันธ์ พระธรรม ไม่จำเพาะ	ว่าจะต้องไพเราะ เพราะอักษร
หรือสัมผัส ซ้อยชด แห่งบทกลอน	ที่อรชร เริงกวี ตามนิยม
ขอแต่เพียง ให้บรรด แห่งธรรมะ	ได้แจ่มจะ ถนัดเห็น เป็นปฐม
แล้วได้รส แห่งพระธรรม คำอารมณ์	ที่อาจบ่ม เบิกใจ ให้เจริญ
ให้นิสัย เปลี่ยนใหม่ จากก่อนเก่า	ไม่ซึมเศร้า สุขสง่า น่าสรรเสริญ
เป็นจิตกล้า สามารถ ไม่ขาดเกิน	ขอชวนเชิญ ชมธรรมรส บทกวี ^{๒๐}

๑.๖.๒ งานวิจัย

๑.๖.๒.๑ พระฉลวย อุตุตโม (กำแพงนิล) ได้กล่าวถึงกุศโลบายไว้ใน วิทยานิพนธ์เรื่องวิเคราะห์วิธีตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า ตอนหนึ่งสรุปความได้ว่า กุศโลบาย คือหลัก ศิลปะ เป็นหลักอุบายวิธีอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ เพราะเหตุว่า บุคคลที่ทูลถามปัญหา กับ พระองค์นั้นมีอุปนิสัยที่แตกต่างกัน บางคนใช้คำที่รุนแรงจึงจะถูกคิดเปลี่ยนพฤติกรรมของตน บางคน ต้องใช้วิธีที่ละมุนละม่อม บางคนก็อาจต้องนิ่งไม่ตรัสตอบคำถามของเขาเลย เมื่อรู้ว่าจะตอบไปแล้ว อาจทำให้ผู้ถามเข้าใจผิดคิดเป็นอย่างอื่นได้ ทรงมีวิธีการทำให้เขานั้นหันมาสนใจในเรื่องอื่นที่เป็น สารประโยชน์ต่อตัวเขาเอง บางทีต้องยืดหยุ่นเพื่อให้เหมาะสมกับบุคคลต่างๆ เช่น กรณีสนทนา ได้ตอบกับอาฬวกยักษ์ หลักกุศโลบายหรือหลักศิลปะของพระองค์นี้เป็นกระบวนการนำผู้ทูลถาม ปัญหาเข้าสู่หลักเป้า คือ ทำให้เขาเกิดปัญญาความรู้แจ้ง และทรงกระทำต่อบุคคลผู้ถามปัญหาบน พื้นฐานของความเมตตาด้วยพระปัญญาของพระองค์^{๒๑}

๑.๖.๒.๒ พระมหาสุพัฒน์ กลยานธมโม (ศรีชมชื่น) กล่าวถึงอุบายโกศลไว้ใน วิทยานิพนธ์เรื่อง พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู ตอนหนึ่งสรุปความได้ว่า อุบายโกศลนั้น เป็นหลักธรรมข้อหนึ่งในบรรดาโกศล ๓ ประการ นั่นก็คือ (๑) อายโกศล หมายถึง ความฉลาดในความเจริญ หรือรอบรู้ทางเจริญ และเหตุของความเจริญ (๒) อุปายโกศล หมายถึง ความฉลาดในความเสื่อม หรือ รอบรู้ทางเสื่อมและเหตุของความเสื่อม และ (๓) อุบายโกศล หมายถึง ความฉลาดในอุบาย หรือ รอบรู้วิธีแก้ไขเหตุการณ์และวิธีที่จะทำให้สำเร็จ พระพุทธเจ้าทรงประกาศ คำสอน ในยุคที่มีศาสดาและเจ้าลัทธิร่วมสมัยอยู่มากมาย การที่พระพุทธเจ้าประกาศคำสอนใหม่ ที่ตรงข้ามคำสอนเดิมได้ผล ก็เพราะอาศัยคุณสมบัติของพระองค์ และกลวิธีการสอนที่หลากหลาย เช่น การยกตัวอย่างและการเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วย ข้ออุปมาการใช้อุปกรณ์หรือสื่อการ

^{๒๐} พุทธทาสภิกขุ, หัวข้อในคำกลอนและบทประพันธ์ของสิริวิลาส, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทาน มูลนิธิ ๒๕๒๙), หน้า ๓๓.

^{๒๑} พระฉลวย อุตุตโม (กำแพงนิล), “วิเคราะห์วิธีตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า”, วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑๑.

สอน การทำเป็นตัวอย่างหรือสาธิตให้ดู การเล่นภาษาหรือเล่นคำ อูบายการเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการการลงโทษและให้รางวัล และโดยเฉพาะอุปายโกศล คือ กลวิธีการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยอาศัยปฏิภาณ คือความสามารถ ในการประยุกต์หลักการ วิธีการและเทคนิควิธีการต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะคราวไป^{๒๒}

๑.๖.๒.๓ พระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทะนาม) กล่าวถึงวิธีการสอนของ พระพุทธเจ้าไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระ อาจารย์สมภพ โชติปญโญ ตอนหนึ่งสรุปความได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงมีจุดมุ่งหมายในการสอนเน้นที่ บุคคล เพราะตระหนักว่ามนุษย์เป็นผู้ฝึกได้และเป็นผู้ที่จะรู้ตามได้ ถ้าเขาฝึกตนเองตามหลักการและ วิธีการที่พระองค์ทรงค้นพบ เพราะว่ามีมนุษย์ทุกคนมีศักยภาพทางปัญญาเมื่อได้ฟังการแนะนำแล้ว ก็จะสามารถพัฒนาจิตใจของตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ได้ แต่ระดับความสามารถของแต่ละบุคคล แตกต่างกัน ดังนั้นในการสอนแต่ละครั้งพระพุทธเจ้าก็ทรงใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับ ประเภทและศักยภาพของแต่ละบุคคลโดยพระองค์จะคำนึงถึงผู้ฟังเป็นหลัก ในการสอนแต่ละครั้ง พระองค์จะตรวจดูลักษณะและระดับปัญญาก่อน จึงจะทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังนำไปปฏิบัติให้เกิด ประโยชน์สูงสุดตามที่พระองค์ทรงแสดง^{๒๓}

๑.๖.๒.๔ พระมหาทรรศน์ คุณทสฺสี (โพนดวงกรณ์) กล่าวถึงหลักพุทธวิธีการ สอนของพระพุทธเจ้าไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรม บทกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตอนหนึ่งสรุปความได้ว่า จากการศึกษาวิเคราะห์ถึง หลักพุทธวิธีการสอนที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทที่นำเสนอตั้งกล่าวเบื้องต้นพบว่า พระพุทธองค์จะ ทรงคำนึงถึงองค์ประกอบทุกๆด้าน ทั้งด้านความรู้ ความพร้อม อธิษาศัยสมบัติ จริตจริยา และพื้นเพ ภูมิหลัง ทรงนำวิธีการสอน การปรับประยุกต์ให้เหมาะสม ซึ่งถือว่าเป็นเทคนิคหรือกลยุทธ์ในการสอน หรือกล่าวได้ว่าการสอนของพระพุทธเจ้า มีลักษณะที่สำคัญอยู่ ๗ ประการ คือ (๑) สอนโดยคำนึงถึง ความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน (๒) สอนโดยปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน (๓) สอน โดยคำนึงถึงความพร้อมของผู้เรียน (๔) สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือกระทำด้วยตนเอง (๕) สอนโดยให้

^{๒๒} พระมหาสุพัฒน์ กลยานธมโม (ศรีชมชื่น) “พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะ พระบรม ครู”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔๕/๑๐๕-๑๐๘.

^{๒๓} พระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทะนาม) “ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระอาจารย์สมภพ โชติปญโญ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๒๕.

ผู้เรียนมีส่วนร่วม (๖) สอนโดยให้ความสนใจผู้เรียนเป็นรายบุคคล (๗) สอนโดยเอาใจใส่ผู้เรียนที่มีปัญหาพิเศษ^{๒๔}

๑.๖.๒.๕ พระมหาจรรยา ปณฺณาวโร (อินทร์ยงค์) กล่าวถึงวิธีการการเผยแผ่และรักษาพระพุทธศาสนาไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท ตอนหนึ่งสรุปความได้ว่า ในการเผยแผ่ธรรมนั้น พระมหากัสสปเถระใช้วิธีการแบบเดียวกับการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าและพระมหาสาวกอื่นๆ นั้น คือการเริ่มต้นสนทนาเป็นจุดสำคัญ การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนในการเผยแผ่ให้สำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังได้สร้างบรรยากาศในการเผยแผ่ให้ปลอดภัย ไม่เพิกเฉยไม่ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจแก่ผู้ฟังหรือผู้รับเป็นสำคัญ การเผยแผ่นั้นได้มุ่งไปที่เนื้อหาสาระให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่นำมาเผยแผ่ ไม่กระทบทั้งตนเองและผู้อื่น ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่มุ่ง เสียดสีใครๆ ใช้ภาษานุ่มนวล สละสลวย ชวนให้สบายใจ ตั้งใจสอนหรือเผยแผ่โดยเคารพ^{๒๕}

๑.๖.๒.๖ พระสุนทร รตนปณฺโณ (มติยาภักดิ์) กล่าวถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าไว้ใน การศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะในยุคปัจจุบัน ตอนหนึ่งสรุปความได้ว่า การแก้ปัญหาของพระองค์มีมากมายหลายอย่าง ตั้งแต่เฉพาะหน้ากาลเวลาในอนาคต ปัญหาเฉพาะหน้าพระองค์จะตรัสตอบเองด้วยลีลาการสอนที่แตกต่างกัน ว่าประชาชน พระสาวก พรหมณ์ พระราชา เทวดา พระพรหม ล้วนแต่ใช้ลีลาการสอนที่แยบยลแยบคายตามจริต ตามพื้นเพนิสัยนั้นๆ การแก้ปัญหาของพระองค์ มีการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น การโต้ตอบ การซักถาม การดำหนิ การชี้แจง ทุกแห่งที่พระองค์เสด็จไป ย่อมเป็นอุปการะในการแก้ปัญหาด้วย และการแก้ปัญหาอีกอย่างคือ การวางหลักการเอาไว้ให้ปฏิบัติตาม เช่น โอวาท ๓ ข้อ หลักอริยสัจ ๔ การตอบปัญหา การแก้ปัญหา พระองค์เกือบไม่มีเวลาพักเลย ในวันหนึ่ง พระองค์จะคอยแก้ปัญหาให้เวไนยสัตว์เสมอ ตั้งแต่เช้าตรู่ สาย บ่าย เย็น เทียงคืน ล้วนแต่เป็นเวลาที่พระองค์แก้ปัญหาทั้งสิ้น^{๒๖}

^{๒๔} พระมหาทรรศน์ คุณทสสี (โพนดวงกรณ์) “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีการสอนในอรรถกถากับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๐ – ๑๐๑.

^{๒๕} พระมหาจรรยา ปณฺณาวโร (อินทร์ยงค์) “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๓.

^{๒๖} พระสุนทร รตนปณฺโณ (มติยาภักดิ์) “การศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะในยุคปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘ – ๒๙.

๑.๖.๒.๗ จิราพร คงเหล่ กล่าวถึงการประยุกต์ใช้อุปายโกศลด้วยวิธีการทำให้ดูเป็นตัวอย่างของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ไว้ใน การศึกษาบทบาทของสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตอนหนึ่งสรุปความได้ว่า แม้แต่ในการบิณฑบาตโปรดสัตว์โลก ท่านพุทธทาสภิกขุ ก็ได้ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับพระภิกษุสามเณร ในสวนโมกขพลาราม จะมีการออกบิณฑบาตหลังจากทำวัตรเช้าเรียบร้อยแล้ว เวลาประมาณ ๐๖.๓๐ นาที การบิณฑบาตจะไม่มีเต็กวัดตามรับอาหาร ไม่มียามสำหรับใส่อาหาร บิณฑบาตเพียงแค่อาหารเต็มบาตรหรือคิดว่าเพียงพอสำหรับฉันเท่านั้นแล้วกลับวัดทันที การเดินบิณฑบาตเดินอย่างมีสมาธิ สงบ เป็นการประพฤติธรรมสืบต่อพระพุทธศาสนา ท่านถือว่าการบิณฑบาตเป็นการปฏิบัติธรรมตามกิจวัตรของพระภิกษุสามเณร^{๒๗}

จากการศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้ทราบว่า ข้อมูลเกี่ยวกับอุปายโกศลที่ปรากฏอยู่ในเอกสารและงานวิจัยต่างๆ มีอยู่น้อยมาก และส่วนมากมักกล่าวถึงเฉพาะความหมายของคำว่า “อุปายโกศล” เท่านั้น งานวิจัยเกี่ยวกับการใช้อุปายในทางพระพุทธศาสนา ส่วนมากมักจะกล่าวถึงแค่การใช้อุปายวิธีของพระพุทธองค์และพระสาวกในสมัยพุทธกาลเท่านั้น ไม่มีการกล่าวถึงการใช้อุปายโกศลของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันอย่างชัดเจน ดังนั้นในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาเรื่องราวของอุปายโกศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาให้ครบถ้วนในแง่มุมต่างๆ เพื่อใช้ทราบถึงความหมายและที่มาของคำนี้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษากรณีตัวอย่างของพระสงฆ์ไทยที่มีการนำอุปายโกศลมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการนำไปปรับใช้เพื่อการเผยแผ่พุทธธรรมและการพัฒนาสังคมต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยจะทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเท่านั้น โดยได้แบ่งข้อมูลออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ดังนี้คือ

๑.๗.๑ เอกสารชั้นปฐมภูมิจะทำการค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาทิปิฎก พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิสุทธิมรรค ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{๒๗} จิราพร คงเหล่, “ศึกษามหาวิทยาลัยสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๑), หน้า ๓๕-๓๖.

๑.๗.๒ เอกสารชั้นทุติยภูมิ จะทำการค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ งานวิจัย บทความ งานเขียน วารสาร บทความ เอกสารต่างๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ที่ได้กล่าวถึงเรื่องอุปายโกศล ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น ธรรมมาภิธาน : พจนานุกรมคำสอน พระพุทธศาสนา ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, คัมภีร์วิสุทธิมรรค ของสมเด็จพระพุทธอาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พระมงคลวิเสสเถร ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ตลอดจนถึง หนังสือ งานวิจัย วารสาร บทความ และแหล่งข้อมูลออนไลน์ต่างๆ ที่กล่าวถึงวิธีการใช้อุปายโกศลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) เป็นลำดับต่อไป

๑.๗.๓ รวบรวมข้อมูลที่ได้ วิเคราะห์ เรียบเรียง และเทียบเคียงพร้อมทั้งหาความสอดคล้องของรูปแบบการประยุกต์ใช้อุปายโกศลของพระสงฆ์ไทย คือ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) กับรูปแบบการใช้อุปายโกศลของพระพุทธองค์ในสมัยพุทธกาล ตลอดจนถึงนำเสนอความแตกต่างของพัฒนาการ รูปแบบ และจุดมุ่งหมายในการประยุกต์ใช้อุปายโกศลของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ)

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบหลักอุปายโกศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบการใช้อุปายโกศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบการประยุกต์ใช้อุปายโกศลของพระสงฆ์ไทย